הלכה · משנה תורה · מפרשים · מעשה רקח · ספר מדע

מעשה רקח על הלכות תלמוד תורה

רבי מסעוד חי רקח

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מעשה רקח על הלכות תלמוד תורה

רבי מסעוד חי רקח

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מעשה-רקח-על-הלכות-תלמוד-תורה/
הקובץ נוצר ב־22 בנובמבר 2026 מגרסה 202611200317-v39 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה ב 5
הלכה ד 6
הלכה ה 6
הלכה ז 6
הלכה ח 6
הלכה יא 7
הלכה יב 7
הלכה יג 8
פרק ב 9
הלכה א 9
הלכה ג 9
הלכה ד 9
הלכה ה 10
הלכה ז 11
פרק ג 11
הלכה א 11
הלכה ג 11
הלכה ה 12
הלכה ו 12
הלכה ז 12
הלכה ח 12
הלכה י 12
הלכה יב 13
פרק ד 13
הלכה א 13
הלכה ב 14
הלכה ג 14
הלכה ד 16
הלכה ו 16
הלכה ז 16
הלכה ט 16
פרק ה 17
הלכה א 17
הלכה ג 18
הלכה ד 20
הלכה ה 21
הלכה ו 22
הלכה ז 23
הלכה ח 23
הלכה ט 23
הלכה יא 25
הלכה יב 25
פרק ו 25
הלכה א 25
הלכה ב 25
הלכה ג 26
הלכה ה 26
הלכה ו 28
הלכה ז 28
הלכה ח 28
הלכה ט 28
הלכה י 28
הלכה יא 29
הלכה יב 29
הלכה יד 30
פרק ז 30
הלכה א 30
הלכה ב 30
הלכה ד 31
הלכה ה 31
הלכה ו 32

הלכה ז 32
הלכה יא 32
הלכה יב 33
הלכה יג 33

פרק א

הלכה ב

כשם שחייב אדם ללמד את בנו וכו' אם כן למה נצטווה על בנו ועל בן בנו להקדים וכו'. כתב מרן ז"ל דלענין קדימה ולשכור מלמד בנו דוקא ע"כ נראה לי דנפקא ליה מדשניה קרא בלישניה ותו דלא הוי אלא אסמכתא בעלמא משא"כ ולמדתם אותם את בניכם וכן והודעתם לבניך וכו' שהם מפורשות.

ומ"ש ואפשר דלדעת רבינו גם לבן בנו חייב להשכיר לו מלמד וכן בן בנו נראה לי פשוט דקודם לבן חבירו וכו' הקשה מוהר"ח אבולעפיה נר"ו מההיא דקדושין דף ל' עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה וכו' ופי' רש"י ז"ל עד היכן חייב ללמוד תורה בדורותיו אמר רב יהודה לבנו ולבן בנו הרי דבן בנו דוקא וצ"ע ע"כ ואפשר דמרן ס"ל דמאי דבעי עד היכן היינו לענין הלימוד ולא לענין הדורות וכן נראה דס"ל להרא"ש והרי"ף ז"ל שכתבו עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה תא שמע מלמדו מקרא ואין מלמדו משנה ואם איתא דס"ל כפי' רש"י הו"ל להוכיח מזבולון בן דן דעד בן בנו דוקא הוא דחייב וכן משמע גם כן בפסקי הרא"ש שם. עוד כתב מרן דבן בן בנו נ"ל פשוט דקודם לבן חבירו ולא הוה מצי למכתב והודעתם לזרעך דהוה אמינא בנות בכלל ע"כ וקשה דהיכי הוה ס"ד לומר כן כיון דכתיב ולמדתם אותם את בניכם וגו' וממשמעותא דבניכם אמרינן ולא בנות וכ"כ הפר"ח. והר"ח אבולעפיה כתב דה"א לבניכם ולא לבני בניכם ובנות בכלל והוה אמינא דדור ראשון גם בנות בכלל ודור שני גם בנים פטורים ע"כ פי' פטורים בשכר והו"ל כשאר בני אדם שמוטל עליהם ללמדם בחנם. ואפשר עוד דה"א דבניכם על כרחך לאו למעוטי בנות כיון דכבר רבינהו קרא מוהודעתם לזרעך דכולל גם בנות כדעת מרן ז"ל וקרא דולמדתם אותם את בניכם איצטריך לחיוב המוטל על אביו ולהקדים בנים לבני בנים דחשוב חשוב קודם וקרא דוהודעתם לזרעך לחיובי גם לבני בנים ולהקדים לבן חבירו:

שהתלמידים קרויים בנים שנאמר ויצאו בני הנביאים. איכא למידק דאמאי לא יליף מקרא דואלה תולדות אהרן ומשה ודרשו חז"ל מפני שלמדן תורה וי"ל דאי מהתם הו"א דקרי להו הכי משום שהיו בני אחיו ובני אחים נקראו אחים דכתיב כי אנשים אחים אנחנו ה"ה דנקראו בנים. א"נ הך קרא מפורש טפי ודו"ק:

הלכה ד

ואף על פי שבנו קודם לא יבטל הוא. משמע דבאביו קודם אז הבן פטור מתלמוד תורה כיון דליכא הך טעמא ומ"מ חייב לקבוע איזה עת לתלמוד תורה מקרא דוהגית בו יומם ולילה כמ"ש רבינו לקמן כל איש וכו' ומסתברא דלפוטרו בלא כלום אי אפשר:

הלכה ה

לעולם ילמוד אדם תורה וכו'. בגמרא אמרינן הא לן הא להו והיינו מ"ש רבינו אין דעתו פנויה ועיין בפט"ו מאיסורי ביאה ולהרב לח"מ ז"ל:

הלכה ז

וחייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה. פירוש תורה נביאים וכתובים וכמ"ש לקמן הל' י"ב ונראה דדייק לה מדאמרו בגמרא למדו מקרא אין מלמדו משנה וכו' ואם איתא לימא אין מלמדו נביאים אבל רש"י ז"ל ס"ל דתורה דוקא ולא נביאים מדאמר רבא מקרא זו תורה והרב פר"ח ז"ל הקשה מהך דרבא לרבינו והניחו בצ"ע ובאמת דקושיא היא ואפשר לומר בדוחק דכוונת רבא דלא נימא דבכלל מקרא היינו כל היכא דאיכא מקרא כגון תלמוד בבלי וכמ"ש התוס' בשם ר"ת דעכשיו אנו פטורים מהמקרא בתלמוד בבלי שהוא בלול ממקרא וכו' והכרח רבינו מכח הברייתא דקתני למדו מקרא אין מלמדו משנה כאמור ולא משמע דפליג רבא ההך ברייתא ותו דסתם מקרא היינו תורה נביאים וכתובים וכמ"ש בפ' אלו מציאות (בבא מציעא דף ל"ג) וכן פירש רש"י שם.

ובדברי רבינו תו איכא למידק דללמדו בחנם תורה שבע"פ לא כתב גבי בנו מה דינו והנה מדברי הטור יו"ד סימן רמ"ה שהעתיק לשון רבינו משמע דבחנם חייב ללמדו תורה שבע"פ שכתב וז"ל וחייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה ואינו חייב ללמדו בשכר משנה וגמרא ע"כ משמע דבשכר הוא דאינו חייב הא בחנם חייב וכן דקדק הרב לח"מ אמנם מרן ז"ל ס"ל דאפילו בחנם אינו חייב ללמדו אלא שהוא לומד מעצמו וכמ"ש רש"י פ"ק דקדושין:

הלכה ח

חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה. פסק כר' יוסי לחומרא ולא סגי בק"ש שחרית וערבית אלא דקשיא לי דהתם בפ' שתי הלחם (מנחות דף צ"ט) שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל לר' ישמעאל כגון אני שלמדתי כל התורה כולה מהו ללמוד חכמה יוונית קרא עליו המקרא הזה והגית בו יומם ולילה צא ובדוק שעה שאינה לא יום ולא לילה וכו' ופי' רש"י דחייב ללמוד כל היום וקשה

דאיך אפשר זה ואנן קי"ל בפ"ק דקדושין דף ל"ב דאביו חייב ללמדו אומנות ועוד אמרו ז"ל ובחרת בחיים זו אומנות אם לא שנאמר דהכוונה על כל הזמן פנוי שיש לו והכי מוכח בפרק כיצד מברכין (ברכות דף ל"ה) דדריש רבי ישמעאל גופיה הנהג בהם דרך ארץ וכו' ובירושלמי פ"ק דפיאה הביאו הך בעיא ותשובתה ופריך עלה מהא דובחרת בחיים זו אומנות ותרצו דשאני חכמה יוונית מפני המסורות הרי דלא נתכוון אלא לדחותו ולאסור לו זאת וכן פירש המפרש שם:

הלכה יא

וחייב לשלש את זמן לימודו וכו'. מדברי רבינו נראה דאין חיוב לקבוע עת גם בלילה אלא ביום דוקא ומ"מ חייב עכ"פ ללמוד גם בלילה וכמ"ש הל' ח' ובפ"ב הל' ב':

הלכה יב

כיצד היה בעל אומנות וכו' במה דברים אמורים בתחילת תלמודו של אדם וכו'. וא"ת דבפ"ק דקידושין אמרינן לעולם ישלש אדם שנותיו וכו' ופריך מי ידע כמה חיי לא צריכא ליומי משמע להדיא דאכל שנותיו של אדם קאמר דהא לא פריך אלא מחמת המציאות דמי ידע כמה חיי ואם איתא כדי שידע ולא ישכח המקרא לפרוך אמאי בעינן כל ימיו וא"כ היכי פטר רבינו לתלמיד חכם דידע המקרא מלשלש שנותיו דבגמרא ליכא גבול כלל מדקתני לעולם וכו' ותו דמנ"ל הא וי"ל דרבינו ס"ל דמאי דאתמר בגמרא היינו לסתם בני אדם שצריכים לשלש כל שנותיהם כדי לקיים מצות ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך וכדי שלא ישכח הפסוק והדינים אמנם כשנתגדל בתורה שכבר יודע הפסוק והדינים בטוב בהא לא איירי הש"ס ובעיתים מזומנים די והרב לח"מ ז"ל כתב דכוונת רבינו לתת סמך למה שנהגו עכשיו ע"כ והתוס' כתבו דבתלמוד בבלי סגי שהוא בלול מהכל:

והעניינים הנקראים פרדס בכלל הגמרא הם. ולעיל נמי כתב ז"ל והיאך יוציא האיסור והמותר וכו' ועניין זה הוא הנקרא גמרא משמע שגם האיסור והמותר שהוא גמרא נקרא גם כן פרדס וא"כ קשה דבסוף פ"ד דיסודי התורה כתב ז"ל שענייני מעשה מרכבה ומעשה בראשית נקראים פרדס ואין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר דהיינו האיסור והמותר משמע שפרדס אינו בכלל גמרא וכמו שכתב שם גם כן דהויות דאביי ורבא נקראים דבר קטן לגבי מעשה מרכבה ומאי דנראה נלענ"ד שכבר ידוע ומפורסם שהגמרא בלולה מכל החכמות לאין חקר ורבינו מחלק הענין דמה שנוגע לאיסור והיתר דהיינו עיקר הלימוד הצריך למעשה אף שנקרא גמרא אינו בכלל פרדס שאין שייך בו טיול כי הוא חובה גמורה והחלטית והיינו מ"ש ביסודי התורה אמנם שאר חכמות וחקירות אלקיות שכתובים בגמרא ובדרך רמז הם נקראים פרדס ובכלל הגמרא

הם והיינו מ"ש בפרקין (וברעיא מהימנא זלה"ה פרשת פנחס דף רמ"ד כתוב שכל דברי חז"ל במשנה ובגמרא כתובים דרך סוד ורזין דאורייתא) וקרוב לזה תירץ הדרישה יו"ד סי' רמ"ו ואחרי המחילה רבה מהשפתי כהן שם שדחה דבריו בטענה שלא ראה מ"ש רבינו ביסודי התורה דזה אינו שהרי בתחילת דברי הדרישה הוזכר דברי רבינו שבספר המדע ושוב ציין מ"ש בהלכות תלמוד תורה הרי שראהו ודאי וממילא יובן שדברי הש"ך ז"ל מגומגמים הרבה יעו"ש ובשו"ת הריב"ש סימן מ"ה האריך באיסור לימוד חכמות חיצוניות והביא דברי רבינו האיי גאון וז"ל תיקון הגוף ומישור הנהגת האדם הוא עסק המשנה והתלמוד ואשר טוב לישראל כי לימוד התורה יועיל לעצמו ולאחרים שכמותו ויועיל לעמי הארץ כי ימצא חן לדרכי התורה והמצוה ואשר יסיר לבו מזה ויתעסק בדברים ההם יסיר מעליו תורה ויראת שמים ויפסיד באותם העניינים כי יסלק מעליו כל דברי תורה לגמרי וכו' ע"כ ישמע חכם ויוסף לקח:

הלכה יג

אשה שלמדה תורה וכו' במד"א בתורה שבע"פ וכו'. בפ' היה נוטל (סוטה דף כ"א) אמרו במשנה יש זכות תולה שלש שנים וכו'. אמר בן עזאי חייב אדם ללמד את בתו תורה וכו' ר' אליעזר אומר כל המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תפלות ובגמרא א"ר אבהו מאי טעמא דר"א דכתיב אני חכמה שכנתי ערמה כיון שנכנסה חכמה באדם נכנסה עמה ערמומית וכו' ומפרש רבינו דכיון דנכנסה ערמומית באשה היא מוציאה דברי תורה לדברי הבאי כי דעתה קלה ואין טוב לאשה שתהיה חכמה שאז תהיה חכמה להרע וזה לא שייך אלא בתורה שבע"פ והרב לח"מ פירש דתיבת אני קאי על האדם ואין נראה אלא דהחכמה עצמה היא האומרת כך דבין לאדם בין לאשה בכל מקום ששוכנת היא מערממת והכל לפי המקבל האי כדיניה והאי כדיניה ומ"ש רבינו דאף תורה שבכתב אסור ללמדה. הקשה מהר"ח אבולעפיה דזה מנין לו כיון דבגמרא לא אסרו אלא תורה שבע"פ ע"כ וי"ל בההיא שהזכיר הרב דפ"ק דחגיגה דף ג' דרש רבי אלעזר בן עזריה הקהל את העם האנשים והנשים והטף אם אנשים באים ללמוד נשים באים לשמוע וכו' הרי דלא כלל אנשים עם נשים ללימוד אלא לנשים שמיעה בעלמא וכ"כ שם התוס' וז"ל נשים באים לשמוע אמרו בירושלמי דלא כבן עזאי דאמר חייב אדם ללמד את בתו תורה ע"כ מוכח להדיא דתורה שבכתב גם כן אסור ללמדה ודון מינה דלר' אבהו תורה שבכתב נמי אסור אלא דלא חמיר כ"כ כמו תורה שבע"פ. א"נ אפשר דמשום גזרה אטו תורה שבע"פ גזרו לכתחלה בתורה שבכתב ודייקי קצת דברי רבינו:

פרק ב

הלכה א

מושיבים מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך. נראה דט"ס נפל בספרים וצריך להקדים פלך למדינה דפלך היינו אפרכייא וכמה מדינות איכא בפלך וכ"כ רש"י פרק לא יחפור והוא מוכרח מהגמרא דהא בתחילה תיקנו בכל פלך ויהושע בן גמלא התקין גם בכל מדינה ועיר מפני שאל"כ היתה תורה משתכחת מישראל:

וכל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחרימין את אנשי העיר וכו' ואם לא הושיבו מחרימין את העיר. ובגמרא אמר ריש לקיש לר' יהודה נשיאה כך מקובלני מאבותי ואמרי לה מאבותיך כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה רבינא אמר מחרימין אותה ופי' רש"י ז"ל מחריבין איכא שיור מחרימין ליכא שיור ע"כ משמע דס"ל דמחרימין דקאמר היינו לשון חורבה לגמרי כמו והיתה העיר חרם והשתא קשה אמאי נייד רבינו מפירוש רש"י ז"ל ופירש דמחרימין היינו לשון חרם ממש שכתב מחרימין את אנשי העיר ותו דלפי דברי מרן שכתב דרבינו קיים שתי הלשונות קשה דהו"ל לפסוק לחומרא כחד מהנך ואמאי פסק כתרווייהו וי"ל דרבינו פסק כרבינא וס"ל דרבינא לאוסופי על ר"ל אתא והיינו טעמא דר"ל קאמר לעיל דאין העולם מתקיים וכו' ואין מבטלים התינוקות אפילו לבנין בית המקדש א"כ על כרחך עונשם גדול שהרי קיום העולם תלוי בזה ורבינא מסתמא לא פליג ההך אלא דס"ל דקודם החורבן יש להחרים את יושבי העיר ואם לא ישמעו אז מחריבים את העיר עצמה כסברת ר"ל ולהכי נקט רבינו מחרימין את העיר בסוף ואפשר שזו היא כוונת מרן אף שסתם דבריו והפר"ח ז"ל כתב כן בסתם יעו"ש ורש"י ז"ל ס"ל דרבינא לאחמורי טפי מר"ל אתא:

הלכה ג

מלמד תינוקות וכו' ה"ז בכלל ארור לפיכך וכו'. נראה דבהנך שהזכיר רבינו נכלל מ"ש בגמ' היכא דחד גריס ולא דייק וחד דייק ולא גריס ומייתי רב דימי מהך דיואב דשבשתא כיון דעל על ועלה קאי בארור ולקמן בהל' ו' הזכיר חלוקא אחרת דהיינו היכא דחד גריס טפי מחבריה שהזכירו בגמרא ופסק בתרווייהו כרב דימי. ולדברי מרן ז"ל אכתי קשה דלא הזכיר רבינו ההיך דגריס טפי ועיין להרב לח"מ ובס' קול בן לוי ז"ל:

הלכה ד

ומי שאין לו אשה לא ילמד (**סופרים**) [**תינוקות**] **וכו'**. כתב מרן ז"ל דפסק כר' אלעזר והרב המגיד פרק כ"ב מהלכות אישות כתב דהעיקר דפסק כת"ק ומאי דשקיל וטרי

תלמודא היינו משום דנפקא מינה לת"ק והכי קא בעי מי שאין לו אשה כלל קאמר ואתא לאוסופי את"ק דאלו ת"ק אמר דדוקא רווק שלא נשא מעולם וכו' או דלמא כשאינה שרויה אצלו דאלו ת"ק אמר כל שאין לו עכשיו רווק נמי קרי ליה וכו' ולפי זה צ"ל דלת"ק רווק אפשר דהיינו שלא נשא מעולם ואפשר שנשא ומתה ולפי המסקנא רווק היינו שאין לו עכשיו אך אם נאמר דלת"ק רווק היינו שלא נשא מעולם אין שייכות לפסוק כת"ק כלל דעל כרחך מאי דשקיל וטרי תלמודא היינו לר"א דווקא וא"כ קשה דרבינו בפי' המשנה כתב דרווק היינו שלא נשא אשה מעולם והביא ראיה מתרגום ובחורים ורווקי ולפ"ז שפיר כתב מרן דרבינו פוסק כר"א וכ"כ הפר"ח ז"ל ותו קשה לי דשם כתב רבינו דאין הלכה כר"א מעתה איך כתב דפירוש רווק היינו שלא נשא מימיו דכיון דמאי דלא פסק כר"א על כרחך לומר מכח מאי דשקיל וטרי תלמודא היינו לדעת (א)ת"ק א"כ על כרחך לת"ק פירוש רווק היינו שאין לו עכשיו ומה מאד תמהתי על הפר"ח דהוא ז"ל הביא סמוכות למרן דפסק כר"א מהך דפי' המשניות ולא נרגש דשם פסק להדיא דלא כר"א ולהרה"מ אפשר דמאי דכתב שם רבינו לא נחית אלא לפרש מילת רווק דר"ל שלא נשא מימיו ואין הכי נמי דלאו דוקא וצ"ע.

ומ"ש מרן דבשלמא גבי איש כיון שאשתו עמו היא משמרתו וכו' הקשו המפרשים ז"ל ממ"ש רבינו פרק כ"ב מאיסורי ביאה וז"ל ואין המלמד צריך שתהיה אשתו עמו בבית הספר אלא היא בביתה והוא מלמד במקומו ע"כ משמע דלא בעינן שתהיה אשתו עמו ואפשר דמ"ש אלא היא בביתה וכו' היינו שאין צריך שתהיה עמו בבית הספר ממש אבל אה"נ שצריך שתשב באותו חצר כדי שתהא משמרתו וכ"כ הרב בני חיי ז"ל. ועוד אפשר דכוונת מרן היא דבאיש כיון דאשתו עמו בעיר היא משמרתו מלחטא כיון דדרכה להיות תמיד בבית כדאשכחן פרק מציאת האשה גבי רבא שהיה בבית המדרש ובאה לפניו אשה וכו' והלך רבא לביתו ותבע את אשתו וכו' הרי דעל ידה נשמר מן החטא ואין לך משמרתו גדול מזה משא"כ גבי אשה שאין דרך האיש לישב בבית ואם היא תהיה תאבה אינה יכולה לתבוע לבעלה בפה דוכבשה כתיב ועוד שהוא חוץ לבית ואין לו מקום קבוע אלא דלפי דברי רבינו שם משמע דבאשה ליכא גירוי אלא משום יחוד וא"כ צ"ל דהכא היינו טעמא משום שאין הבעל בבית ואפשר שתתפתה בקל. א"נ אפשר דמרן לא נחית אלא לעיקר הגזירה ולנוהג שבעולם ודו"ק:

הלכה ה

עשרים וחמשה תינוקות וכו' היו יותר על עשרים וחמשה עד ארבעים וכו'. פרק לא יחפור ומפרש רבינו דברי הש"ס דהיינו לאוקומי המלמד בתחילה ובזה אתי שפיר מאי

דקאמר ואי איכא ארבעים וכו' ומשמע נמי דיותר מארבעים לא סגי בריש דוכנא ועיין להרב ב"י יו"ד סי' רמ"ה:

הלכה ז

אחד מבני מבוי שבקש להעשות מלמד וכו'. אין להקשות דלמה השמיט רבינו הא דאמרינן התם דאין להשכיר בית לספר מתא ופי' רש"י מלמד תינוקות העיר ומושיב מלמדים תחתיו והוא מורה את כולם איך יעשו ויש שם קול גדול ע"כ די"ל דרבינו ס"ל כהתוס' שם שהקשו על פירוש רש"י וכתבו דהיינו כותב שטרות העיר וכן פסק רבינו פ"ו מהלכות שכנים:

וכן מלמד תינוקות וכו'. ואף דבעלמא אסור לירד לאומנות חבירו הכא התירו משום דקנאת סופרים תרבה חכמה כמ"ש בגמרא ולהכי כתב רבינו משום יגדיל תורה ויאדיר. ורבינו ל"ג שזה מתקנת עזרא כמ"ש בגמרא דא"כ הו"ל להזכירו בלשון תקנה אלא כפי' התוס' שם וכדמשמע ג"כ מפי' רש"י:

פרק ג

הלכה א

שמא תאמר שאותם הכתרים וכו' הרי הוא אומר בי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו. פירוש וגדול הממליך מן המלך רש"י ז"ל ושרים היינו כהנים כדכתיב ובני דוד כהנים היו כ"כ הבס"ח ז"ל ובגמרא לא הזכירו פסוק דבי שרים ישורו וצ"ל כמ"ש הרב לח"מ דקי"ל מלך קודם לכהן גדול:

בי מלכים ימלוכו. ואיתא במדרש היה ר' שמעון בן אלעזר אומר מי גדול הממליך או המולך וכו' כל עצמם של שני כתרים הללו כתר כהונה וכתר מלכות אין באים אלא מכחה של תורה ע"כ:

הלכה ג

אין לך מצוה וכו' שהתלמוד מביא לידי מעשה. פ"ק דקידושין דף מ' ובב"ק דף י"ז אמרינן הא למיגמר הא לאגמורי ופירש רש"י למיגמר לעצמו מעשה עדיף אבל לאגמורי לאחריני עדיף ממעשה והתוס' כתבו בשם שאלתות דרב אחאי דלמיגמר לנפשיה תלמוד גדול שמביא לידי מעשה אבל לאגמורי לאחרים לא עדיף ממעשה. ובקידושין כתבו בשם י"מ דאדם שלא לימד עדיין ובא לימלך אם ילמוד תחילה או יעסוק במעשה אומרים לו למוד תחילה לפי שאין ע"ה חסיד אבל אדם שלימד כבר המעשה טוב יותר מלימוד ע"כ ורבינו ז"ל לא חילק בזה:

הלכה ה

תחילת דינו של אדם וכו'. וא"ת דבפ' במה מדליקין אמרינן כשמכניסין אדם לדין שואלים לו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה כבר כתבו התוס' פ"ק דקידושין דהיינו לענין שאלה וכו' אבל מכל מקום נפרעים ממנו תחילה על שלא קבע עתים לתורה ובפ"ק דסנהדרין כתבו דהתם באדם שעוסק בתורה אלא שלא קבע עתים והכא מיירי בשלא עסק כלל ע"כ ורבינו נראה דס"ל כמ"ש בקידושין ודו"ק:

לעולם יעסוק אדם וכו'. וא"ת דאמרינן פ"ב דברכות כל העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא כבר תירצו התוס' שם דהיינו שאינו לומד אלא לקנטר חביריו והתם מיירי שלומד על מנת שיכבדוהו וברישׁ פרק מקום שנהגו כתבו ז"ל דהכא מיירי שאין מתכוין לשום רעה אלא מתוך עצלות כההיא דשפל ונשכר דלא עביד כוליה שבתא ולא במעלי שבתא ואפ"ה גדול עד לשמים חסדו ורבינו נראה דס"ל כההיך דברכות ודו"ק:

הלכה ו

פת במלח תאכל. אין לפרש דאף ביש לו יסגף עצמו לפת במלח דאין זה סברא ותדע דבהל' ט' לא חייב אלא שיסיר התאוות ותענוגי הזמן מלבו אלא פירושו שאפילו אין לו מה לאכול אלא פת במלח אל ימנע מלעסוק בתורה וכן פירש ז"ל באבות פרק ששי:

הלכה ז

אלא עשה תורתך קבע ומלאכתך עראי. כתב הרא"ש ז"ל בתשובה כלל ט"ו כל שעושה תורתו קבע ומלאכתו עראי כגון שיש לו עתים קבועות ללמודו ואינו מבטל כלל ושאר היום כשהוא פנוי הוא חוזר על הספר ולומד ואינו מטייל בשוקים אלא להשתכר פרנסת בני ביתו ולא להרבות ממון לזה אני קורא ת"ח והמביישו משלם קנס המפורש בירושלמי ע"כ כנה"ג ז"ל וידוע דהטיול בשוקים לסתם בני אדם מביא לכמה רכילות ולשון הרע דוק ותשכח:

הלכה ח

הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה. ראיתי להתוס' יו"ט פ"ד דאבות שכתב דאתא לומר שיהא מעוט העסק בשביל עסק התורה ולא בשביל הטורח והעצלה וכו' ע"כ והוא דרך נכון שבכוונה זו יקבל גם על זה שכר:

הלכה י

כל המשים על לבו. כבר ידוע מה שנתעצם רבינו בפירושו להמשנה פ"ד דאבות בענין ההספקות שנוטלים התלמידי חכמים והביא כמה ראיות לדבר ומרן ז"ל כבר ישבם

בטוב טעם עיין עליו והרב כנה"ג יו"ד סימן רמ"ו הביא כמה פוסקים שהקשו על רבינו בזה עיי"ש בפרט באלו הזמנים דאפשר וקרוב לודאי דגם רבינו יודה:

הלכה יב

שכל היגע בתלמודו בבית הכנסת. הכי איתא בירושלמי פרק אין עומדין להדיא ומשמע נמי התם דבית הכנסת דוקא קאמר דביה קעסיק ואתי ואם כן קצת קשה דעיקר עסק התורה הוא בבית המדרש וכמו שנראה מדברי רבינו סוף פרק ד' ושם כתב עוד דקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בית הכנסת ודוחק לומר שסגולה זו לא נאמרה אלא בבית הכנסת דוקא ואפשר דבית הכנסת לאו דוקא ויש ליישב:

במהרה הוא שוכח. נ"ב וכן אם נמשך איזה זמן אחר הבלי העולם ותענוגיו כדאשכחן בר' אלעזר בן ערך בשבת דף קמ"ז דאיקלע לפורגייתא ודיומסית ואמשיך בתרייהו ואיעקר תלמודיה וכו' עיי"ש:

פרק ד

הלכה א

אין מלמדים תורה אלא לתלמיד הגון או לתם. וכתב מרן הקדוש כלומר שאין ברור לנו אם הוא טוב או לאו ולמד כן מההיא דרבן גמליאל וכו' ואסיקנא התם דלא הסכימו על ידו ע"כ וכתב הר"ח אבולעפיה נר"ו וז"ל וליתא דמנא ליה שלא הסכימו על ידו והא איהו דרש כסברתו ור' אלעזר בן עזריה דרש כסברתו וי"ל דנפקא ליה מעובדא דר' יהודה נשמתיה צריכי ליה רבנן ואיך לומדים ממנו ולא היו מכירים מעשיו שאלו היה צדיק גמירי דטבא לא הוי בישא ומדהרב שמעשיו סתומים שרי ה"ה התלמיד תם שרי ללמדו ע"כ ונראה דהכרח מרן ז"ל אינו מסברת ראב"ע שהרי הוא לא דבר בזה בפירוש אלא ממאי דאמרו בגמרא תנא אותו היום סילקוהו לשומר הפתח וניתנה רשות לתלמידים ליכנס משמע שכך הסכימו גם שאר החכמים ואף אם נאמר שהיא סברת ראב"ע לחוד מ"מ הרי מסקנא דגמרא מוכחא הכי דקאמר הוה קחלשא דעתיה דר"ג וכו' ולא היא ההוא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה מוכח להדיא דהכי הלכתא דאם הדין כר"ג היכי קאמר תלמודא ולא היא. ומה שהביא הרב נר"ו מההוא עובדא דר"י אפשר דשאני התם דבשלמא התלמיד חכם שחזקתו ודאי שאינו עושה מעשים רעים כדאמרינן אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה וכו' סמכינן אחזקתיה ואין לנו לבדקו בענין מעשיו כלל משא"כ התלמיד שבא להתחיל וללמוד ולזה הוכרח מרן ז"ל להוכיח מהא דר"ג דאיירי בכולל ודו"ק:

וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה וכו'. כתב מרן ז"ל דנפקא ליה מההיא דפרק אלו מגלחים וכו' ע"כ וקשה דבפרק ב' דחגיגה דף ט"ו פריך לר' מאיר דהיכי למד תורה מאחר מהך קרא גופיה ומתרץ קרא אשכח ודרש וכו' ופריך קשו קראי אהדדי ומשני הא בגדול הא בקטן והיכי סתם רבינו ולא פירש דהיינו דוקא בקטן ועיין להמפרשים ז"ל. ומה שנראה לענ"ד דרבינו ס"ל דלא קיימא הך תירוצא בש"ס ולר"מ דוקא הוא דתריץ הכין תדע דבתר הכי מייתי בגמרא עובדא דרבא בר שילא דאמר ליה אליהו דקב"ה קאמר שמעתתא מפומייהו דכולהו רבנן ומפומיה דר"מ לא אמר משמע דלית הלכתא כוותיה ולזה קאמר ר"מ קרא אשכח כלומר הוא ניהו דס"ל הכי אבל אנן לא קי"ל הכי וכ"כ הש"ך יו"ד והרב פר"ח ז"ל והר"ח אבולעפיה נר"ו דחו זה התירוץ ממאי דאיתא התם אמר ליה השתא דאמר מאיר בני אומר וכו' משמע שחזר לומר הלכה משמו. ונראה דלא קשיא דמסתברא דלא אמר זאת השמועה אלא לכבודו דר"מ כלפי דברי רבא בר שילא תדע דרבא בר שילא לא אמר שום חידוש דמאי דאמר ר"מ רימון מצא כבר נודע ונגלה דר"מ לא למד ממעשיו ח"ו והכי דייקי קצת דברי רש"י ז"ל שכתב עכשו שמע לקולך וכו' כלומר ובשבילך אמר הלכה משמו ולהכי לא אמר אלא ההלכה דשייכא להך עניינא דאחר ודו"ק:

הלכה ב

ובראשונה היה הרב יושב והתלמידים עומדים וכו'. כתב הר"ח אבולעפיה נר"ו דנפקא ליה ממ"ש פ"ב דמועד קטן עירא היאירי הוה מתני להו לרבנן על גבי כרים דוד המלך ע"ה לא קבל ומתני להו אארעא וממ"ש בעירובין כיצד סדר משנה משה יושב ונכנס אהרן שנה לו פרקו וישב לשמאל משה הרי דהרב יושב קודם מיתת ר"ג ע"כ והוא נכון אלא דאכתי קצת קשה מקרא דואתה פה עמוד עמדי שאמרו בגמרא דמכאן שהתלמיד והרב שוים בעמידה ויש לישב. שוב הוגד לי שהרב רוזאניס ז"ל בפרשת דרכים בדרך ענוים פלפל הרבה בענין זה יעו"ש:

הלכה ג

ולא יגביה הרב קולו יותר מהמתרגם ולא יגביה המתרגם וכו'. כתב מרן ז"ל דנפקא ליה מההיא דר"פ שלשה שאכלו אין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא וכו' ולא יגביה המתרגם קולו בעת ששואל את הרב וכו' למד כן וכו' ע"כ. וקשה לפי זה תקשה ליה קושית התוספות שם דהיכי מייתי ראיה ממשה והא צריך לאתויי דמשה היה מתרגם ולא היה מרים קולו יותר מהקב"ה שהוא היה קורא ותירצו בשם רב אלפס דבקולו של משה ר"ל בקולו של משה שהיה משמיע לעם וכו' וזה אי אפשר בדעת רבינו.

ונראה דרבינו ס"ל דהכי קאמר מוכרח דהמתרגם אינו יכול להגביה קולו יותר מן הקורא דאם איתא כיון שהקב"ה עשה כן להשמיענו דין זה היה לו למעך הקול יותר מקולו של משה אלא ודאי מדהשוה הקול הוא לאשמועינן דאין המתרגם יכול להגביה הקול יותר מהקורא והשתא נפקא לן נמי דאין הקורא יכול להגביה קולו יותר מהמתרגם דאם איתא היה לו להגביה קולו יותר מקולו של משה אלא דאכתי קשה דמשמע דלרבינו אין דין זה אמור אלא דוקא כשהמתרגם שואל לרב אבל כשמדבר המתרגם לעם אז מצי להגביה קולו יותר מהקורא ובפי"ב מהל' תפלה פסק רבינו וז"ל אין הקורא רשאי להגביה קולו יותר מן המתרגם והמתרגם לא יגביה קולו יותר מן הקורא ע"כ והתם לא שייך שאלה דהא כל העם היו שותקים כמ"ש הל' ט' ולפי מ"ש כאן שפיר מצי להגביה המתרגם קולו כיון שלא היה מדבר עם הרב ומרן כ"מ כתב שם דנפקא ליה מהך דוהאלהים יעננו בקול. וקשה. וי"ל דכיון דזה אינו אלא להראות כבוד זה לזה כדי שלא יהיה נראה כלעג ושחוק בהגבהת הקול וכמ"ש הרב בעל הלבושים או"ח סי' קמ"ה להכי כשהיה הקב"ה מדבר עם משה הודיענו דין זה ומסתברא דלא שייך זה אלא בדאיכא למיחש לזה והתם בס"ת דגם הקורא היה צריך להגביה הקול כדי שישמעו כל העם דהא ואזני כל העם אל סה"ת כתיב א"כ לא איצטריך למתרגם להגביה הקול יותר ואם ירים מחזי כי חוכא אבל הכא שהתלמידים לא היו שומעים דברי הרב דאין צריך אלא דברי המתרגם אין חשש בזה כלל והכבוד לא שייך אלא כששואל לרב וכעין זה כתב הרב לח"מ ז"ל:

אלא אם כן היה המתורגמן אביו של חכם. בהגהות הרב מהרמ"ע מפאנו ז"ל מצאתי כ"י וז"ל שמעתי שיש גירסא מהרמב"ם שכתוב בה אא"כ היה המתורגמן מזכיר אביו וגו' ולפי זאת הגירסא הכל ענין אחד עד לאביו בשמו וצ"ל שרבינו מפרש התוס' אא"כ היה אביו או רבו אא"כ היה בענין שם אביו או רבו ואתיא התוספות כברייתא דפ"ק דקידושין ת"ר חכם משנה שם אביו או שם רבו. תורגמן אין משנה וגומר ומסקינן שם אביו של חכם ושם רבו של חכם ע"כ.

בכ"מ ד"ה כתב הראב"ד וכו' ועוד קיימא לן וכו' ט"ס הוא וצ"ל ועוד קשיא לי. באותו דיבור, ורבינו תשובתו בצידו וכו'. בהגהות מהרמ"ע מפאנו ז"ל כ"י מצאתי וז"ל ולא היה לו להרמב"ם לפרש התוספתא כן דמלתא דלא שכיחא לא גזרו ביה רבנן ע"כ. שם סוף דיבור, פ"ק דקידושין. מצאתי כתוב בהגהות הנ"ל וז"ל ובה"מ בעל מגדל עוז עיי"ש שאפשר שכל מ"ש הרמב"ם כאן הוציא משם ע"כ:

הלכה ד

הרב שלמד. בעירובין דף נ"ד ר' עקיבא אומר מנין שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו שנאמר ולמדה את בני ישראל וכו' ומנין שחייב להראות לו פנים שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ע"כ ופירש רש"י ז"ל להראות לו פנים ללמדו טעם בדבריו בכל אשר יוכל ולא יאמר כך שמעתי הבן אתה הטעם מעצמך וכו' ע"כ ומזה יש ללמוד שמה שאסר רבינו הכעס והרוגז לאו דוקא דאפילו קפידא בעלמא נמי אסורה ע"פ מ"ש אחר זה דאיירי מפני עומק המושג או קוצר המשיג וק"ל:

הלכה ו

ואין שואלים את הרב מענין אחר וכו'. מהך דינא יש להוכיח גם כן ההיא דהזכיר הפר"ח ז"ל דאם ידע התלמיד ברבו שאינו יודע להשיב לו לא ישאל ממנו כדי שלא לביישו וכו' כדגרסינן פ"ק דחולין ופ"ק דתענית עיי"ש:

אלא מאותו ענין. וקודם לפסח שלשים יום מקרי שואל כענין כמ"ש הר"ן פ"ק דפסחים ופ"ק דמגילה ומשמע דבכל ענין קאמר זולת מה שחילק רבינו ודו"ק:

הלכה ז

אלא בענין שהם קורין. קשה שכבר הזכיר זה לעיל ואין שואלין וכו' ומרן כ"מ תירץ דלעיל איירי באותו נושא כגון מדיני שבת לדיני יו"ט וכאן איירי כגון בדיני שבת מדין הוצאה לדין חבית שנשברה מה תקנה יעשו בשבת וכו' ע"כ אכן אכתי קשה דמנא ליה לרבינו איסור זה דבגמרא בשבת דף ג' לא אסרו אלא ממסכתא זו למסכתא אחרת דמשמע מנושא לנושא דוקא ואפשר דרבינו דייק לה מדקאמר דאי לאו דרב גברא רבא הוא כסיפתיה וכיון שהטעם משום כיסופא לא שנא ומסכתא דקאמר לאו דוקא אלא משום דגופא דעובדא הכי הוה ודו"ק:

הלכה ט

וכל המתנמנם. ידוע דמתנמנם לא הוי שינה גמורה כדאמרינן במגילה היכי דמי מתנמנם נים ולא נים תיר ולא תיר דקרו ליה ועני ולא ידע לאהדורי סברא וכ"כ רבינו להדיא פ"ב דקריאת שמע הל' י"ב ובגירסאות שלפנינו בסנהדרין דף ע"א איתא כל הישן ואפשר דרבינו דייק מדמפיק לה מקרא דוקרעים תלביש נומה דמשמע אפילו מתנמנם ויותר נראה דגירסת רבינו היתה כך:

פרק ה

הלכה א

כשם שאדם מצווה וכו' עד ואחר כך משיב אבידת רבו. כתב מרן כ"מ וז"ל דהא במתניתין סתם רבו אמרו והיינו ודאי רבו מובהק דאלו שאינו מובהק אינו נקרא בשם רבו סתם ע"כ ולכאורה קשה טובא דהרב פר"ח או"ח סימן תע"ב הוכיח דסתם רבו הוי שאינו מובהק מההיא דסוף פרק היה קורא שלא יהא אדם קורא ושונה ובועט באביו ובאמו וברבו ובמי שגדול ממנו בחכמה ובמנין וכן בפ"ב דיומא וברי"ף היה קורא ובפ"ב דסוטה יעו"ש ובספר קול בן לוי ז"ל הקשה גם כן מההיא דפסחים דף ק"ח אמר אביי כי הוינא בי מר זגינן אברכי דהדדי כי אתינן לבי רב יוסף אמר לן לא צרכיתו מורא רבך כמורא שמים מתיבי עם הכל אדם מיסב ואפילו תלמיד אצל רבו כי תניא ההיא בשוליא דנגרי וכתב הרא"ש ז"ל ואפילו אינו רבו מובהק מדלא מוקים ברייתא אלא בשוליא דנגרי ומרן ז"ל פסק כן בספרו הקצר ומדברי הרא"ש כמבואר בב"י סימן תע"ב ע"כ ותו קשיא לי מההיא דדוד שקראו לאחיתופל רבו על שלמד ממנו ב' דברים בלבד הרי דאף רבו שאינו מובהק רבו סתם איקרי ואפשר דכוונת מרן לומר דבהך עניינא סתם רבו הוי מובהק דשייך ביה טעמא דהביאו לחיי העולם הבא דאלו רבו שאינו מובהק לא מקרי הביאו וכו' וכמ"ש הכ"מ ז"ל בסוף לשונו שם תדע עוד דאביו עכ"פ חייב ללמדו מקרא וכו' ואפ"ה לא מקרי הביאו לחיי העולם הבא.

עוד כתב מרן דבמשא שאין שם אבידת גוף ולא אבידת ממון רק להניח לו מעצבו הו"ל ככבוד לחוד וכו'. וכתב הרב לח"מ ז"ל דגבי הנחת משוי אית ביה סכנה כדכתב הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות רוצח וז"ל השונא שנאמר בתורה וכו' ואף על פי שעדין לא עשה תשובה אם מצאו נבהל במשאו מצוה לטעון ולפרוק עמו ולא יניחנו נוטה למות שמא ישהה בשביל ממונו ויבא לידי סכנה והתורה הקפידה על נפשות ישראל בין רשעים בין צדיקים וכו' ע"כ ונראה דמרן דס"ל דבנידון דידן ליכא סכנה כלל ואפי' אבידת ממון היינו משום דהתם שאני דאיירי כשהולך בדרך ובהמתו טעונה שאם שהה איכא סכנה דגנבי וכמ"ש פרק אלו מציאות (בבא מציעא דף ל"ב) דאפשר דאדהכי והכי אתו גנבי ושקלי כל מאי דאיכא בהדיה וס"ל לרבינו דמתוך שאין אדם עומד על ממונו שיטלוהו אפשר שיבא לידי סכנת נפשות והכי דייקי דבריו שכתב שמא ישהה בשביל ממונו וכו' אבל הכא איירי שאביו ורבו נושאים משוי הם בעצמם כמ"ש ולשון מניח ג"כ שכתב רבינו מורה ג"כ שהמשוי הוא עליהם ובהכי ליכא סכנה ותו דהתם אם אינו מסייעו אפשר דליכא אחר שם ופשיטא שיסתכן משא"כ הכא דאינו אלא קדימה ואחר

זה יעסוק באחרת וליכא סכנה כלל. ולקושיית מרן על רבינו ממתניתין וממ"ש פי"ב מהלכות גזילה ראיתי להרב בעל אסיפת זקנים [שטמ"ק] שם שכתב בשם מורי הרב ז"ל דאפשר דרבינו בתחילה היה גורס כגירסת הספרים שלנו ושוב חזר לגירסת הרי"ף שהיא הנכונה וכ"כ התוס' יו"ט ז"ל:

מצווה בכבוד אביו וכו' כך הוא חייב. אפשר שדקדק ז"ל בשינוי הלשון ממצוה לחיוב שכבר ידוע דכיבוד אב ואם היא מהשכליות ואפילו הכי צוונו הקב"ה על זה כדי שנקבל שכר מצד המצוה אמנם ברב כתב לשון חיוב דמשמעותו יותר ממצוה כמ"ש פ"ה דשבת והיינו נמי מ"ש יותר מאביו ומהטעם שהזכיר ז"ל ועיין להט"ז יו"ד סימן רמ"ב:

מביאו לחיי העולם הבא. איכא למידק מכיון שאביו הוא הגורם העיקרי מצד שהוא שוכר לו המלמד למה לא יקרא גם הוא מביאו לחיי העולם הבא ואפשר ע"פ מ"ש רבינו פ"א דתורה שבעל פה אסור ללמדה בשכר וכיון שזה הוא עיקר המביאו לחיי העולם הבא דתורה שבכתב לבד הויא תורה חתומה להכי דוקא רבו מביאו לחיי העולם הבא על ידי הפירוש. שוב מצאתי להרמ"א יו"ד בשם ספר החסידים ז"ל שכתב שכל אלו הדינים לא איירו אלא כשרבו מלמדו בחינם אבל בשכר אביו קודם לכל דבר וכו' ע"כ והוא קרוב למ"ש וק"ל:

אף על פי שאינו שקול. במה שיש לדקדק בזה עיין למרן והרב לח"מ ז"ל ועיין עוד בש"ות מהר"ם טראני סי' ס"ג:

ואין לך כבוד גדול. במה שיש לדקדק בזה עיין להט"ז יו"ד ז"ל.

מורא רבך כמורא שמים. ובכלל המורא הוי גם הכבוד ממילא וק"ל:

הלכה ג

היה בינו ובין רבו י"ב מיל וכו'. וכתב מרן הקדוש דמשמע ליה לרבינו דחרתא דארגיז היה רחוק מפומבדיתא מקומו של רב הונא יותר משלש פרסאות ואפ"ה אסור להורות בחיי רבו וכו' ויש לחלק בין קבוע לאקראי והיינו דקאמר לא אורי בחרתא דארגיז דמשמע להיות שם ראש ללמד ולהורות וכו' ע"כ לפ"ז איכא למידק דכיון דס"ל דהחילוק הוא בתלמיד גמור אם כן בתלמיד חבר על כרחך נחתינן דרגא או לומר דחוץ לשלש פרסאות אפילו בקביעות מצי להורות או דתוך שלש פרסאות שרי באקראי מעתה מאי דקאמר התם דרבינא סר סכינא בבבל ואמר ליה רב אשי מאי טעמא עבד מר הכי וא"ל אנא תלמיד חבר דמר אנא היכי דמי אי דהוה שלש פרסאות בין המקום שהורה רבינא למקומו דרב אשי אמאי איצטריך לטעמא דתלמיד חבר אנא אף אם היה תלמיד גמור הוה שרי כיון שהוא באקראי בעלמא מדקאמר מ"ט עבד מר הכי ולא קאמר מ"ט עביד

מר הכי והכי דייקי דברי רש"י ז"ל שכתב סר סכינא בדק סכין לטבח דמשמע פעם אחת ותו לא ואי לא הוה התם ג' פרסאות מאי מייתי ליה מרב המנונא דאורי בחרתא דארגיז התם שאני דהוה ג"פ ורב אשי גופיה נמי אמאי לא קאמר ליה הכי וליתיב ליה אף לפי שיטתו ובשלמא לפי' התוס' דהתם ניחא דס"ל דהחילוק הוא בתלמיד חבר גופיה דוקא ולא מפלגי בין קבע לאקראי ובתלמיד גמור משמע דאסור לעולם אבל לרבינו קשה. ואפשר דהך דסר סכינא ס"ל לרבינו דלאו משום הוראה נגעו בה אלא מפני כבוד הרב וכמו שנראה מדברי רש"י ז"ל שם ד"ה וכו' וכ"כ הרא"ש להדיא יעו"ש ואיכא למימר דכיון שהדבר תלוי בכבוד הרב וזלזול כבודו איכא למיחש טפי אף שלא היה אלא פעם אחת וכזה הוה סבירא ליה לרב אשי ורבינא השיב לו דכיון דאשכחן לרב המנונא שהורה בקביעות וכמ"ש מרן דאורי הכי משמע וחוץ לג' פרסאות ולא חש לכבודו של רב חסדא כלל דאין לך זלזול גדול ונטילת עטרה לראשו יותר מזה להורות בקביעות ואוף אנא בהך עובדא לא גרענא מההיך ומ"מ אכתי קצת קשה ע"פ דברי מרן כ"מ אמאי לא הזכיר רבינו דין תלמיד חבר כלל.

ועל מה שחילק מרן ז"ל דההיא דתלמיד אל יורה אלא אם כן רחוק ממנו ג' פרסאות באקראי אירי וכו' הקשה הרב לח"מ ז"ל דא"כ מאי מקשה לרבא תקשה ליה ברייתא דתלמיד אל יורה ותירץ דהוה מצי למימר וליטעמיך כמו שתירצו התוס' בכמה מקומות ע"כ ובס' קול בן לוי כתב דהרב לח"מ נדחק בזה דלא מצי למימר וליטעמיך משום דהוה מצי לתרץ דהתם בשנטל רשות והכא בההיא דאותו תלמיד אירי בלא נטל רשות אבל לרבא וכו' פריך שפיר דעל כרחין בשלא נטל רשות דאי נטל רשות שרי כיון שהוא רחוק משלש פרסאות דבכה"ג מיירי רבא בשלא בפניו דקאמר וכמ"ש ז"ל ע"כ. ולענ"ד נראה דברי הרב לח"מ שרירין וקיימין דעיקר קושייתו אינה אלא לפי דברי מרן במה שחילק בין אקראי לרשות תדע שהרי כתב דלפי' התוס' ניחא וכו' וכלומר דבלא"ה יש ליישב זה ועל מ"ש דמאי דפריך לרבינו היינו משום דלא נטל רשות דאי נטל רשות שרי כיון שהוא רחוק מג' פרסאות דבכה"ג מיירי רבא בשלא בפניו דקאמר וכמ"ש ז"ל אין נראה דעל כרחין כדפריך תלמודא לרבא מההיא דבני אהרן היינו משום דס"ד דבפניו דקאמר רבא הוא דוקא ולזה פריך ליה מבני אהרן דמסתמא לאו בפני משה ממש הוה וכמו שכתבו התוס' והרא"ש ז"ל ומסתברא טפי דלא הוה משה התם דאלו הוה לפניהם ממש לא היה מניחם לעשות זה כיון שהוא היה יודע שהם חייבים מיתה על זה ואפ"ה נתחייבו מיתה אף שלא היה בפני משה והיכי קאמר רבא דשלא בפניו איכא איסורא בעלמא ולא מיתה ותו פריך עדיפא מינה דאפילו בריחוק ג' פרסאות נתחייב אותו תלמיד מיתה ותירצו

דכוונת רבא היינו תוך ג' פרסאות ולפ"ז הכריחו ז"ל דהכא ס"ל הכי וכמ"ש מרן ז"ל והתוס' ז"ל דמתוך הסוגיא משמע הכי אבל אה"נ דמימרת רבא לחוד הוה ס"ד דבפניו ממש קאמר אלא דמכח מאי דתריץ תלמודא גלי לן כוונת רבא מעתה היכי קאמר דמאי דפריך לרבא הכי היינו משום דשלא בפניו דקאמר רצונו לומר רחוק ג' פרסאות כלומר וא"כ בפניו היינו תוך ג' פרסאות והא ליתא לכן נראה כמ"ש הרב לח"מ ז"ל:

שכל מקום שיש חילול ה' אין חולקין כבוד לרב. וכתב מרן ז"ל מההיא דפ' הדר שבראשונה חשב שעשה כן מפני שלא היה יודע רמא ביה קלא ואחר כך נדהו מפני רשעו וזהו שכתב מפני שלא ידע באיסורו או מפני רשעו ע"כ פי' דמאי דהוצרך לנדותו לאו היינו מפני עצמות העבירה אלא מפני שזלזל בדבר ורבינו הזכיר דין הנידוי בפ"ו וכמ"ש מרן שם:

אלא אם כן נטל רשות מרבו. הא דלא הביא רבינו מאי דאבעיא לן בגמ' פ"ק דסנהדרין דף ה' אי מהני נטילת רשות לאיזה דינין לבד אי נמי על תנאי ולאיזה ימים כבר ביארו רבינו בהלכות סנהדרין פרק ד' ששם הוא מקומו:

הלכה ד

וכל תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה וכו'. הקשה מרן בשם הר"ן ז"ל דלמה השמיט רבינו ההיא דאמרו בגמרא ועד כמה עד ארבעים והא רבא אורי בשוין וכו' ע"כ ולכאורה הוה אפשר דרבינו קשיתיה מאי דאמרו בגמרא ועד כמה עד מ' דאם איתא דהקושיה היא למאי דסליק מיניה קשה דמי הגיד למקשן דכוונת ר' אבהו היינו לענין השנים אימא דלענין הידיעה הוא דקאמר תדע שהרי עונשו גדול ואם יש בו ידיעה ואין לו שנים אמאי יענש כ"כ ומשו"ה ס"ל דהך קושיא דעד כמה לא קאי אמאי דסמיך ליה כי רבים חללים הפילה אלא אמאי דאמר רבא לעיל אשר פריו יתן בעתו וכו' וכיו"ב דאיירי בענין הוראה מייתי בתר הכי מימרת ר"א וכנירסת הרי"ף והרא"ש ז"ל דגרסי והיינו דאמר ר"א וכו' שהוא אגב ההיא דלעיל וכיון דאסיק פריך ועד כמה מקרי בעתו דהיינו לענין הזמן דומיא דאילן ומתרץ עד ארבעים כלומר דאז מקרי בעתו ופריך דאיך אפשר דכוונת בעתו ליהוי עד ארבעים והא רבא אורי קודם ארבעים וא"כ על כרחך כוונת רבא במאי דדריש קרא על כרחך הוא לפחות מארבעים ומתרץ בשוים כלומר מאי דהוצרך רבא להורות היינו טעמא משום דהיה שוה לחכמה עם האחרים ולא היה שם גדול ממנו ראוי גמור להוראה וע"כ הוצרך להורות מעתה הך דרשא דבעתו אינו אלא לדעת מוסר השכל על סתם בני אדם שזמנם הראוי שיהא בהם ידיעה לדון ולהורות היינו מ' שנה ולא נפקא לן לענין דינא ולא מידי אמנם ההיא דכי רבים חללים הפילה דהיינו באין בו ידיעה ומורה

זה ראוי הוא לעונש גדול מעיקר הדין וכן נמי כשיש לו ידיעה ואינו מורה גורם רעה גדולה דכיון שאין שם מי שיורה הוא חייב להורות להסיר המכשולות מישראל כדדייקי דברי הרמב"ם ז"ל שכתב ה"ז מונע תורה ונותן מכשולות לפני העורים וכו' זה היה אפשר להליץ בעד רבינו לפום הך סוגייא אמנם בההיא דפ' היה נוטל (סוטה דף כ"ב) קשה שהרי שם לא הביאו אלא הך דר' אבהו ופריך עלה והא רבא אורי וכו'. ועיין להרב לח"מ ולהפר"ח ז"ל:

הלכה ה

ואסור לו לתלמיד לקרות לרבו בשמו וכו'. מרן ז"ל הקשה ממ"ש רבינו פ"ו מהלכות ממרין דמשמע מהתם דאף לאחרים אסור לקרות בפניו אף בשם שאינו פלאי ולו אסור אף שלא בפניו והכא משמע דאפילו להם שרי בפניהם וכ"ש לאחרים ותו דבשם פלאי משמע הכא דשלא בפניו מותר והתם משמע דאף שלא בפניו אסור וכו' ע"כ ולענ"ד נראה דלא קשיא דכוונת רבינו הכא היא דכשהשם פלאי אף שלא בפניו אסור הא בשם שאינו פלאי נחתינן דרגא דבפניו דוקא אסור ושלא בפניו מותר ואחר זה כתב בסתם דאף בשם שאינו פלאי אסור להזכיר שמו בפניו בדרך הזכרה בעלמא אף שאינו מכוין לקרותו ועוד רבותא אחריתי דאפילו לקרות לאחרים שאינו מכוין לרבו כלל אפ"ה אסור כיון שהוא לפני רבו. אלא דאכתי קשה דמהתם משמע דלרבו אף שלא בפניו אסור אף בשם שאינו פלאי. ואפשר דהתם לא קאי אלא לומר דליכא שריותא לאחרים אלא שלא בפניו ולאו לדיוקי דלרבו אסור וסמך אמ"ש כאן. וכן מצאתי להפר"ח ז"ל והקשה עוד ז"ל דבהלכות ממרין כתב יראה לי שאין נזהר בכך אלא בשם שהוא פלאי שאין הכל דשין בו משמע דאף שמקצת דשין בו פלאי מקרי כיון שאין הכל דשין בו וזה תימה דא"כ איך כתב כאן שכל השומע ידע שהוא פלוני וכ"ת משום דאף דאיכא אחרים כשמיה דרביה מסתמא משמיה דרביה קאמר א"כ אף בשם שהכל דשין בו נימא מסתמא על רביה קאמר וצ"ע ע"כ ונראה דכוונת רבינו לומר דהכל תלוי באמדן דעתא דבשלמא כשהוא שם פלאי דהיינו שלא יש אלא ב' או ג' באותה העיר שהכל מכירים אותם דהיינו מ"ש רבינו שיודע שהוא פלוני ולא כתב יודע שהוא רבו אז כששומעים איזה דבר מהתלמיד קרוב הדבר הרבה דמשמיה דרביה קאמר לה דבאותם האחרים לא שייך דיבור זה שהרי הם ידועים אצלינו. אמנם כשאינו פלאי כגון אברהם ויצחק וכיוצא דהיינו שיש כמה וכמה שנקראים כן כשמזכיר שם זה אף אם ידעו שרבו גם כן יש לו שם זה מ"מ אפשר דבשם איזה חכם אחר קאמר לה כיון שאין נודע כמה יש שנקראו בשם זה לשער אם מאיתם יצאו הדברים או מהרב של זה ומסתמא אין אדם שם דעתו לחשדה זו. ובדברי

רבינו קשה לי למה לא כתב להדיא דה"מ כשמזכיר שמו לבד אבל אם יאמר מורי או אדוני שרי להזכיר שמו בפניו כמו שמצינו ביהושע שאמר למרע"ה אדוני משה וכמו שהזכיר מרן ז"ל ואפשר דכיון שכתב ולא יקרא לרבו בשמו וכו' ולא יזכיר שמו בפניו משמע קצת דוקא שמו לבד אסור הגם דאינו מוכרח ודו"ק:

הלכה ו

ואין צריך לומר שאסור לו להלך בצדו. משמע בין מצד ימין בין מצד שמאל וא"ת דאמרינן בערובין דף נ"ד כיצד סדר משנה וכו' נסתלק אהרן וישב לשמאל משה אם לא שנאמר דהכא נמי ימין דוקא קאמר וסמך אמ"ש פ"ו הל' ה' ועיין במ"ש שם בס"ד:

ולא יכנס עם רבו במרחץ. כתב מרן ז"ל דתלמיד אם רבו צריך לו מותר לא חשש רבינו לכתבו לפי שסמך אמ"ש לקמן הרב המובהק שרצה למחול על כבודו וכו' ע"כ וקשה דמרן בב"י סי' רמ"ב כתב דרבינו סמך אמ"ש בפ' כ"א מהלכות אסורי ביאה ולמה לא הכריע במה שכתב כאן שהוא באותו פרק. ונראה דתרי איסורי איכא חד לתלמיד שצריך להתבייש ממורא רבו ומכבודו כמ"ש רש"י ז"ל והרב נמי שצריך שיזהר שלא יגרום שיקילו במוראו וכמ"ש רבינו פ"ד הל' ה' והשתא לענין הכבוד שחייב התלמיד יכול הרב למחול והיינו מ"ש רבינו להלן הל' י"א שהרב המובהק שרצה למחול על כבודו וכו' אמנם לענין המורא שאין הרב יכול למחול שהרי צריך שתהא אימתו עליהם כדי שילמדו ממנו במהרה לענין זה סמך אמ"ש שם אף בזה היכא דרבו צריך לו שרי כנידון דידן שהרי עכ"פ איכא מורא במה שמשמשו בעבודת עבד ועיקר דין דגמרא הוא לענין זה אלא דאף שמשמשו כעבד ואין לך אימה גדולה מזו מידי זלזול כבוד לא פלטינן במה שרואה אותו ערום להכי כתב מרן ז"ל דלענין זה סמך אמ"ש להלן. ובזה נסתלקה קושיית הרב בס' קול בן לוי ז"ל יעו"ש:

ולא יכריע דבריו בפניו ולא יסתור את דבריו. מדברי רבינו נראה דדוקא בפניו הוא דאסור אבל שלא בפניו שרי להכריע דבריו ומדברי מרן ז"ל שבא לפרש כוונת רבינו מוכח דאפילו שלא בפניו אסור דכיון שהוא חלוק על אביו מסתברא דאף שלא בפניו אסור ותו קשה דמ"ש מרן ז"ל אי אפשר לפרשו בכוונת רבינו שהוא ז"ל כתב ולא יכריע דבריו משמע דברי אביו כלומר נראין דברי אבי ולדברי מרן ז"ל דוקא לומר כדברי האחר הוא דאסור אבל אם אומר כדברי אביו משמע דמותר ובב"י סי' ר"מ פי' דברי רש"י ז"ל שמשם הוציאם מרן בתרי אנפי או לומר כשאומר הלכה כדברי האחר א"נ כשאומר נראין דברי פלוני על איזה מהם שיאמר שנראין דבריו נתכוון שאפילו כשיאמר שנראין דברי אביו נראה כמכריע את דבריו ופסק כלשון אחרון ובפניו כדברי הרמב"ם ז"ל.

ומעתה איך כתב כאן כלשון ראשון שהוא נגד הרמב"ם להדיא וצ"ל דט"ס הוא רי"ש במקום דלי"ת וצ"ל לא יכריע כדברי אחד בדלי"ת והיינו כלשון אחרון שהזכיר שם ודו"ק:

הלכה ז

מלא עיניו. כתב הרב ש"ך יו"ד סימן רמ"ד בשם הסמ"ק כמלא עיניו וכמה הוא רוס פירוש רס"ו אמות ע"כ ולא ידעתי שיעור זה למאי אתא דאם הוא רואהו הרי לא נפטר ואם אינו רואהו אפילו בבציר מהכי לישתרי ויש ליישב:

הלכה ח

וכל מלאכות. דבר מבואר הוא דכיון דכבודו ומוראו עדיף משל אביו פשיטא דחייב לעבדו וכמ"ש רבינו פ"ו מהלכות ממרין ונראה דמשום סיפא נקטיה דהיינו למקום שאין מכירין וכו':

הלכה ט

ראה רבו עובר על דברי תורה אומר לו למדתנו רבינו כך וכך. אף דבגמרא אמרו דאומר לו מקרא כתוב בתורה כך וכך היינו דוקא לגבי אביו וכ"כ פ"ו מהלכות ממרין דמסתמא אביו לא למדו אבל רבו שלמדו שייך שפיר למימר למדתנו רבינו וכדאשכחן פ"ב דברכות גבי רבן גמליאל שרחץ בלילה ראשון שמתה אשתו ואמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שאבל אסור לרחוץ:

ואל יאמר דבר וכו'. משמע שאם שמעה מרבו רשאי לאומרה בסתם והטעם כמ"ש מרן דמסתמא מרבו היא ולפ"ז מ"ש רבינו וכל זמן שמזכיר שמועה בפניו וכו' אפשר דר"ל כשמדבר עם רבו ממש א"נ כשבא לחלוק עליו באיזה דין אבל בלא"ה אינו צריך לומר בשם רבו וכדאיתא בפ"י דיבמות כאשר צוה ה' את משה עבדו כן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע וכו' וכי על כל דבר שאמר יהושע היה אומר להם כך אמר לי משה אלא יהושע יושב ודורש סתם והכל יודעים שתורתו של משה היא אף ר' אלעזר תלמידך יושב ודורש סתם והכל יודעים כי שלך היא והתם לא היה בפני רבי יוחנן רבו וגם לא היה חולק עליו:

וכשימות רבו קורע כל בגדיו. כתב מרן הקדוש דרבינו מפרש הברייתא גם לענין שיעור הקריעה והקשה הרמב"ן ז"ל מההיא דפ' אלו מגלחין (מועד קטן דף כ"ב) ועוד שגילוי הלב דבר מיוחד הוא באביו ובאמו רמז שבטלה ממנו מצות כבוד ותו דבגמ' איתא דדוד לא קרע אלא טפח ע"כ ותירץ מרן דמהתם משמע עד שיגלה לבו דאי לאו הכי לא מנכר וההיא דכבוד שייך נמי בנשיא ורבו ואב בי"ד וכו' ע"כ וקשה לכאורה במ"ש דלמינכר הוי עד שיגלה לבו ולא סגי בטפח דהחוש לא יוכחש דכשקורע טפח בבגדיו הוא ניכר

לכל וי"ל דכיון דחזינן דאלישע קרע כל בגדיו מדכתיב ויחזק בבגדיו ויקרעם ואי לא קרע אלא טפח לא הוה מינכר בבגדים שבפנים דדוקא אותו שמבחוץ מנכר ומהכתוב משמע דכל הקריעות הם שוים וניכרים לכל ומהתם ילפינן דבאביו ואמו הוא עד שיגלה את לבו דהא ליכא קרא אחריתי לדין זה כלל וא"כ מאי דאמרו בגמרא דכל אלו שוים לענין איחוי ה"ה לענין דיני קריעה גופא דומיא דאיחוי לאפוקי מבחוץ או ביד וכיוצא דאינם בגוף הקריעה ממש וכמו שנראה מדברי רבינו פ"ט מהל' אבל שלא הזכיר דין דמבחוץ ולא ביד כי אם באביו וכן הבין מרן ז"ל ממה שהקשה על רבינו מההיא דמבחוץ ולפי זה כדפריך לר' חסדא מברייתא דלא הושוו אלא לענין איחוי היינו לאפוקי שאר מילי דאין בגוף הקריעה וההיא דיליף לקריעה שהיא טפח לא אתא אלא לאשמועינן דלכל הפחות בעינן טפח ממשמעות תיבת ויחזק ולא למילף דבדוד לא הוה יותר דלא קאמר מכאן לקריעה שאינה יותר מטפח אלא שאינה פחות כלומר דתיבת ויחזק הוי לפחות טפח ואם קרע יותר לא בשביל זה לא הוה ליה לומר ויחזק כיון דאי אפשר לטפח בתרא בלא טפח קמא וכיון דמקרא דאלישע ילפינן עד שיגלה לבו ה"ה כאן מדמשוה להו הברייתא אהדדי ונראה דהיינו מכח הגז"ש דקרע קרע דאין הקש למחצה. ומ"ש מרן ז"ל דטעמא דכבוד שייך נמי לנשיא ואב בי"ד קשה לי דאם כן בהנהו דהושוו בברייתא שמועות רעות וכו' דלא שייך בטלה ממנו כבוד מאי איכא למימר ואין לומר דדוקא לענין המתים הוא דהושוו ולא לדבר אחר דהרי רבינו פ"ט מהל' אבל פסק בכולהו עד שיגלה לבו ובשלמא אשארה הוה אפשר לומר מפני הכבוד כגון ס"ת שנשרף וחרבן הבית אבל בשמועות רעות דהיינו רוב צבור שמתו אף שהוא צער גדול לא שייך ביה בטלה ממנו מצות כבוד כלל לכך נראה דרבינו ס"ל דהך טעמא דירושלמי לאו דוקא אלא האי מהאי טעמא ואידך מטעמא אחריתי ולא נאמר דדוקא הך טעמא בעינן וזה מכח דמהש"ס דילן לא מוכח כן כאמור.

ומה שהקשה מרן דלמה לא פסק דעל הנשיא קורע מבחוץ והיא קושיא עצומית ודוחק לומר דההיא לר' חסדא הוא דוקא אבל לדידן לפום סתמא דברייתא דאלו קרעים ליתא דא"כ למה ענין הביאו אחר זה עובדא דנשיאה שכיב ואי סתם תלמודא לא ס"ל כרב חסדא לא הו"ל לאתויי הך עובדא. עוד הקשה מרן ז"ל במה שפסק רבינו דחכם שמת וכו' והתם תירץ מרן קושיא זו וז"ל ואפשר שטעמו מדתניא פ' ר"א דף ק"ה חכם שמת הכל חולצין עליו וא"א לחליצת כתף אלא אם כן יקרע עד שיגלה לבו ע"כ ואחרי המחילה הראויה אינו נראה דאף אם נאמר דרבינו מפרש כפי' רש"י התם ולא כפי' הר"ן פ' אלו מגלחין שפירש דחליצה היינו שמוציאים זרוע הימין ערום דרך בית הצואר ע"כ אכתי

קשה דאם חליצת הכתף היינו קריעה עד שיגלה לבו אמאי איצטריך לומר הכל קורעים עליו הכל חולצין עליו כיון דחליצה היינו קריעה ורבינו העתיק גם כן הכל קורעים עד שמגלים את לבם וחולצין וכו' משמע דחולצין הוא ענין אחר ותו דידוע דהלב הוא לצד שמאל וחליצה זו היא מצד ימין לכך נראה כמ"ש הרב לח"מ דחכם היינו טעמא מפני הכבוד דאיתרבו מאת ה' אלהיך תירא ומפני שיבה תקום וכו':

אבל עומד מלפניו וכו'. כתב מרן ז"ל מההיא דעולא פרק אלו מגלחין ובפ"ק דקדושין תנא איזו היא קימה שיש בה הידור הוי אומר זה ארבע אמות אמר אביי לא אמרן אלא ברבו שאינו מובהק אבל ברבו מובהק מלא עיניו ע"כ איכא למידק דלמה לא פירש דברי רבינו כמ"ש הר"ן ז"ל שם בההיא דעולא דעומדים זה מפני זה היינו מלא עיניו דיהבינן להו כל דיני רבו מובהק לחומרא ורבינו שכתב בסתם קורע עליו ועדיין לא הזכיר עמידה (דר"א) [ד' אמות] אפשר דמלא עיניו קאמר כהר"ן ז"ל וי"ל דכיון דעולא השוה אותם לענין עמידה ולענין קריעה אם איתא דס"ל לרבינו דכרבו מובהק דיינינן להו היכי כתב דקורע עליו כשאר מתים ואלו הר"ן ז"ל השוה גם הקריעה לרבו מובהק לחומרא יעו"ש אלא ודאי דס"ל דכל שאינו רבו מובהק אף שלמד ממנו כמה דברים כההיא דתלמידי חכמים שבבבל לא הוי אלא רבו שאינו מובהק:

הלכה יא

לכל תלמידיו. נראה שלמדו מדברי רב יוסף פ"ק דקידושין דף ל"ב דקסבר כבודו מחול ומייתי לה מקרא דוהשם הולך לפניהם ופשוט:

הלכה יב

לכבד את תלמידיו. ולעיל כתב פ"ה אמרו חכמים זרוק מרה בתלמידים ויש ליישב ודו"ק:

פרק ו

הלכה א

כל תלמיד חכם וכו'. פסק כרבי יוסי דס"ל אפילו יניק וחכים ובזקן אשמאי נמי פסק כאיסי בן יהודה לקמן הל' ט' דקאי כר"י עיין למרן ז"ל וביו"ד סימן רמ"ד הביא הרב ב"י בשם שיבולי הלקט דיניק וחכים היינו שלא הגיע לכלל מצות והביאו ג"כ הדרכ"מ ופרישה וכ"כ הש"ך והט"ז. ומכאן נמי אתה למד כמה גדול כחה של תורה:

הלכה ב

אין עומדים מפניו וכו'. כתב מרן ז"ל דלא חילק רבינו בין בתי גוואי לבתי בראי משום דבית המרחץ דומיא דבהנ"ס ע"כ ומאי דאמרו שם דילמא לאונסיה הוה היינו כלפי מ"ש

ה"נ מסתברא וכו' אמנם חילוק דבתי בראי כדקאי קאי כי היכי דלא תקשי מעובדא דר' חייא ובר קפרא עיי"ש:

ואין בעלי אומניות וכו'. מה הידור שאין בו חסרון כיס אף קימה וכו' הקשה הרב לח"מ דבגמ' אמרו להפך מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בו חסרון כיס וכו' ע"כ ואפשר דכיון דמאי דגמרינן בגמרא הידור מקימה אינו אלא מפני שבמשמעות תיבת קימה לית בה חסרון כיס דאדרבא מי לא עסקינן דקא נקיב מרגניתא דאז על כרחך איכא חסרון כיס כמ"ש שם אלא מכח דמקשינן קימה להידור לענין ביטול מלאכה דליתא בהידור כלל וכמ"ש רש"י ז"ל נמצא דמהידור ילפינן דבקימה לית בה חסרון כיס ורבינו סמיך אמאי דאמרו בש"ס ויותר נראה דכך היתה גירסתו של רבינו וכמו שכתבו התוספות פרק אלו טרפות (חולין דף נ"ד) שכתבו גם כן כלשון רבינו וכ"כ רש"ל שם ואף דהרב מאיר עיני חכמים ז"ל הגיה בדברי התוס' שם מה קימה וכו' אילו היה רואה לרבינו ורש"ל ז"ל אפשר דלא היה מגיה שום דבר:

הלכה ג

אין ראוי לחכם וכו'. הכנה"ג יו"ד סימן רמ"ד הביא שמהר"י סג"ל כשהיה מברך שלש פעמים לקהל היה נוטל חומש בידו והיה מסבב מאיש לאיש כדי כשיקום האיש נגדו יהיה לכבוד התורה שבידו ע"כ. ומ"מ נראה דלכוין עצמו להם שכתב רבינו גם בדרך זה אסור דהתם בשביל הברכה משא"כ בדבר הרשות וק"ל:

הלכה ה

שלשה שהיו מהלכים בדרך וכו'. מרן ז"ל הביא דברי הגמרא עם פירוש רש"י נראה דס"ל דרבינו מפרש כפי' רש"י דשלשה שהיו מהלכים בדרך לפי המסקנא ר"ל שהרב הולך לפניהם ושנים הקטנים לאחוריו וכתב עוד דרבינו כתב הא דשלשה שהיו מהלכים לאשמועינן שלא ילכו זה אחר זה אלא בשורה אחת ע"כ וקשה דלפי המסקנא אינם בשורה אחת ושמא דכוונתו דהשנים לא ילכו זה אחר זה אלא בשורה אחת אף שהרב הולך לפניהם ואי קשיא הא קשיא דא"כ רבינו הוה ליה לפרש הא דשלשה שהיו מהלכים דהיינו דוקא כשהרב הולך לפניהם והשנים אחריו כיון דלפ"ז אף בשורה אחת ממש אסור והעיקר חסר ועכ"פ חילוק דמצדד אצדודי הו"ל לרבינו להזכירו והפר"ח ז"ל כתב דרבינו לא פסק כההיא דרב יהודה וס"ל דלאו הלכתא היא והביא סמוכות לדבריו יעו"ש ובאמת דנראה דוחק לומר דכל הנך דמייתי הש"ס מההיא דסגן והרב ומלאכי השרת ועובדי אחריני שהזכיר הפר"ח ז"ל ליהוי בכה"ג שהרב הולך לפניהם ותו דלשון באמצע אינו מתיישב לפ"ז ואפשר דרבינו אינו מפרש כפי' רש"י משום דקשיא ליה במה

שתירצו כדי שיתכסה וכו' דלפי פירוש רש"י לא שייך כ"כ כיסוי ומה לנו בכיסוי זה מאחוריו לענין הכבוד ותו דאם איתא לישני ליה להדיא התם מאחוריו גם לשון באמצע אינו מתיישב כאמור לכך נראה דרבינו מפרש דקושיית הגמרא היא דמדברי רב יהודה נראה דדוקא לימין אסור הא לשמאל שרי ובתחילה פריך ליה מסגן שהיה הולך לימין הכ"ג וכו' ומתרץ דכיון שהם שלשה היינו טעמא כדי שיתכסה בהם הרב דזהו כבודו שיהא אחד מכסהו מימין ואחד משמאל תו פריך לר"י דהתניא המהלך כנגד רבו דהיינו מציד (כמ"ש רש"י פ' תפילת השחר) ולא מפליג בין ימין לשמאל ומתרץ דמאי דאסיר התם היינו בענין דמצדד גופו לכאן ולכאן כשהולך ואין זה דרך ארץ כלל ונמצא דאתיא מתניתין ובריית כפשטא וכמו שהעתיק רבינו ז"ל ומ"ש בפ"ה הל' ו' ואצ"ל וכו' צריך לומר דהיינו דוקא מימין וסמך אמ"ש כאן ותדע עוד דבפרק כיצד מעברין על מאי דתניא כיצד סדר משנה וכו' נסתלק אהרן וישב לשמאל משה וקאמר התם כמאן אזלא הא דתניא שלשה מהלכים בדרך וכו' הרי דהשוה הך ברייתא לשלשה שהיו מהלכים בדרך וכיון דהכא גבי משה רבינו ע"ה ליכא הוכחא דהוה אהרן מצדד אצדדי כלל ה"ה התם כן נראה לענ"ד לישב דברי רבינו בקצת דוחק.

ולפי רש"י ז"ל קשה לי ממ"ש פ' כיצד מעברין כיצד סדר משנה וכו' נסתלק אהרן וישב לשמאל משה ופי' רש"י דתניא המהלך לימין רבו הרי זה בור וכ"ש יושב בזמן שאין שני לישב בשמאל ע"כ ולפ"ז למה לא תירצו התם כן ומאי דוחקי לתרץ דמצדד אצדודי ותו דלפי פירושו התם משמע דליכא שום שריותא אף כשהם שלושה אלא במצדד אצדודי ולפי מ"ש כאן כיון שאין השמאל פנוי אף בלא מצדד אצדודי שרי דהא אהרן לשמאל משה ממש הוה קאי וכדברי רש"י ז"ל וי"ל דכוונת רש"י היינו נמי דבמצדד אצדודי אייריי דאל"כ איך אהרן ישב לשמאל משה הא לפי המסקנא דהתם אפי' לשמאל בעינן אצדודי אלא דבימין אף בכה"ג אסור כל עוד דליכא אחר מצד שמאל ורש"י ז"ל סמך אמאי דאמרינן התם תדע דלקמן פריך מהא דשלשה שהיו מהלכים בדרך לימא ר"י ולא רבנן וכו' ומוכרח לומר דבמצדד אייריי כמסקנא דהתם לפי' רש"י ז"ל ועיין במ"ש מוהר"ח אבולעפיה נר"ו בס' ישרש יעקב ועוד הקשה הרב ממאי דתנן פ"ז דתמיד בזמן שכה"ג נכנס להשתחוות הסגן מימינו והתם צד שמאל פנוי ואיך מהלך לימין וצ"ע ע"כ ונראה דכוונת הקושייא היא מדתנן התם בזמן שכה"ג רוצה להקטיר הסגן מימינו וכו' וי"ל דהתם היינו טעמא כדמסיים התם הגיע למחצית הכבש אחז הסגן בימינו וכו' ופי' הרע"ב ז"ל למחצית הכבש וכבר נתיגע קצת הרי דהטעם הוא כדי שיחזיקהו הסגן מצד ימינו של כה"ג ודבר זה הוא מצד ההכרח אבל בלא"ה לא הוה מסגי לימינו כלל:

הלכה ו

הרואה חכם וכו'. דין זה כבר הזכירו רבינו בריש הפרק ואפשר דלעיל איירי כשהחכם בא כנגדו והוא גם כן הולך כנגדו וכאן איירי כשהוא יושב והחכם עובר. אי נמי אפשר דהכא אגב הנך שהזכיר נקט לה:

עד שישב במקומו וכו'. ולעיל פ"ה גבי רבו השמיט הא דעד שישב במקומו נראה דברבו דחמיר אף אם ישב במקומו אינו רשאי לישב עד שירשהו רבו כדין הנשיא הנכנס שהזכיר אחר זה אמנם זה אינו שהרי ברבו כתב עד שיתכסה ממנו ולא יראה קומתו משמע דאף אם רואה מקצתו רשאי לישב וכאן הזכיר עד שיתכסה מעיניו דמשמע לגמרי והרב ב"י יו"ד סימן רמ"ב פסק דאינו רשאי לישב עד שיאמר לו רבו שב ומטי לה משמיה דרבינו אף שלא מצאתי כן זולתי בנשיא ודו"ק:

הלכה ז

יצא לצורך. ובגמרא אמרו דהני מילי לקטנים אבל לגדולים לא דהוה ליה למיבדק נפשיה וכן פסק הטור ז"ל ומרן ז"ל כתב דרבינו פסק כרבא דאמר בתר הכי והאידנא דחליש עלמא אפילו לגדולים נמי ע"כ אכן אכתי קצת קשה דמסתמיות דברי רבינו משמע דאף לצורך דברים אחרים שרי לחזור למקומו וזו מנין לו ואולי דכיון דרבא מסיק דאין לחלק וכו' הרי חזרנו לעיקר דין הברייתא דקתני סתמא ורבינו העתיק לשון הברייתא כדרכו הטוב:

הלכה ח

לפני רבו תמיד. משמע דבבית המדרש קאמר אבל בחוץ אפילו כמה פעמים כדי שלא יראה כמזלזל בכבודו וכמו שכתבו התוס' עיין למרן ז"ל:

הלכה ט

ואינו חייב לעמוד מלא קומתו. מבואר הדבר דמדכתב בלשון יחיד משמע דלא קאי אלא אילד שהוא חכם אמנם שאר בני אדם עומדים מלא קומתן כמ"ש בתחילה עומדים לפניו והטור יו"ד סימן רמ"ד הוה גורס גם בתחילת דברי רבינו עומד ולכך הקשה עליו עיי"ש:

הלכה י

תלמידי חכמים וכו'. בבבא בתרא דף ח' הכל לכריא פתיא אפילו מרבנן ולא אמרן אלא דלא נפקי באוכלוזא אבל נפקי באוכלוזא רבנן לאו בני מיפק באוכלוזא נינהו ופירש רש"י לכריא פתיא חפירת בור לשתות מים וכו' אפילו מרבנן שהכל צריכים למים. דלא נפקי באוכלוזא שאין הן עצמן יוצאים בהכרזה לחפור אלא שוכרין פועלים ע"כ והתוספות שם כתבו דר"ח פירש כריא פתיא להסיר גבשושית רחוב העיר ע"כ ורבינו

ז"ל דקדק לכתוב אינן יוצאין בעצמן כלומר דלשכור אחרים בעדם הן הכי נמי דגם הם חייבים אמנם ממ"ש ז"ל בבנין וחפירה נראה שאינו מפרש לא כפירוש רש"י ולא כפירוש ר"ח וצריך טעם למה ולא עוד אלא שממ"ש וכיוצא משמעותו אפילו דברים אחרים כיוצא באלו ובגמרא מוכח דכל מידי דלנטירותא קעביד פטרי רבנן מפני שתורתן משמרתן ולזה י"ל דכבר ביאר אחר זה דאין גובין וכו' ויש ליישב:

הלכה יא

וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא וכו'. בסנהדרין פרק חלק אפיקורוס ובגמרא רבי ורבי חנינא דאמרי תרוייהו זה המבזה תלמיד חכם ע"כ וקשה דבפ"ג מהל' תשובה כתב רבינו שלשה מיני אפיקורוסים ולא הזכיר זה והנה לפי מ"ש התוס' בב"מ דף נ"ח ד"ה חוץ מג' וכו' דיש חילוק בין חלק לעוה"ב דיש מהם דנדון י"ב חדש ואחר זה אינו בטובה ולא ברעה ונקרא אין לו חלק לעולם הבא ועוד אחרים שנדונים לדורי דורות והם נקראים גם כן אין להם חלק לעולם הבא והכל לפי חומר העבירה וכו' ע"כ זה גם כן הוה אפשר לדעת רבינו שהרי הוא ז"ל בהל' ו' כתב וז"ל ואלו שאין להם חלק לעולם הבא אלא נכרתים ואובדים ונדונין על גודל רשעם לעולם ולעולמי עולמים ע"כ ואחר זה הזכיר דין האפיקורוסים וכו' ואפשר דס"ל דאותו אפיקורוס הנזכר בש"ס אינו חמור כ"כ כמו אלו שאלו הם כופרים בשורשי ויסודי תורתינו הקדושה אמנם המבזה תלמיד חכם אף כי גדל עונו מנשא לא הגיע לכללם של אלו אמנם ממ"ש דין י"ד נראה דאין לחלק בזה דנראה דסבירא ליה דאפיקורוס המבזה תלמיד חכם לא אמרו דאין לו חלק לעולם הבא אלא כשהרגיל עצמו בזה משא"כ באותם האחרים דאף בפעם אחת וא"כ לכך לא כלל זה עם הג' כיון שחלוקים בדינם ועיין להכ"מ והרב לח"מ שם:

הלכה יב

אם באו עדים שביזהו וכו'. וכתב מרן פרק אלו מגלחין דשמתיה להההוא טבחא וכו' וקשה דשם אמרו דאיכא בין ממון לאפקירותא לענין התרה דבאפקירותא כל שלא עבר שלשים יום אין מתירים לו ובממון תכף מתירים לו אם חזר בו ורבינו לא הזכיר חילוק זה כלל וי"ל דרבינו ס"ל דלאו הלכתא היא שהרי פ"א דנדרים דף ז' אמרו אין בין נדוי להפרה ולא כלום. וכתב הר"ן וז"ל הקשו בתוס' מדאמרינן פ' אלו מגלחין ה"מ לממונא וכו' ותירצו וכו' והרב אלפסי ז"ל דחה אותה שבפרק אלו מגלחין מפני זו וכן דעת הרמב"ם ז"ל פ"ק דהל' ת"ת ע"כ וצ"ל פרקא בתרא ששם פסק רבינו דין זה עיי"ש:

חייב נדוי. כתב הכנה"ג יו"ד בשם מ"צ דכל שכן המבזה רבותיו אף על פי שאינם ראוים להוראה ולאו דוקא רבו מובהק וכו' ע"כ.

וכן החכם עצמו וכו'. עיין למרן ז"ל בחילוקי דין זה ועיין בשו"ת נאמן שמואל סימן ל' בסוף התשובה:

הלכה יד

המבזה שליח בית דין. מרן כ"מ ציין מההיא דסוף קידושין וקשה מההיא דפ"ק דקידושין דף י"ב ופ' רבן גמליאל דף (כ"ה) [נ"ב] ועיין מ"ש בהלכות אישות פ"ג בס"ד:

המזכיר שם שמים לבטלה. וקשה דאמאי לא כתב דגם להשומעו אם לא נידה להמזכיר צריך לנדותו כדאמרינן פ"ק דנדרים ואם לא נידהו הוא עצמו יהא בנידוי והיינו שצריך לנדותו וכמ"ש הרא"ש והר"ן שם והרב לח"מ כתב דרבינו ס"ל דהוא עצמו יהא בנידוי ר"ל מאיליו והקשה על זה הר"ח אבולעפיה נר"ו דרבינו ס"ל דצריך לנדותו ואם לא נדהו אינו בנדוי מאיליו וכמ"ש מרן כ"מ סוף הלכות שבועות ע"כ ושם הביא מרן דברי הר"ן ז"ל שהכריח כן שאם תאמר שיהא בנידוי מאיליו איך אפשר שהשומע ושותק יהא חמור מהמזכיר וכו' ואפשר דהרב לח"מ ס"ל דמה שהביא מרן דברי הר"ן ז"ל אינו לדעת רבינו דרבינו ס"ל דהוא עצמו יהא בנדוי מאיליו שכ"כ הוא בעצמו יהא בנידוי ואם איתא דרך הפוסק לפרש ולא לסתום ותו דבמזכיר נקט לשון חיוב ובשומע כתב הוא בעצמו ולא הזכיר חיוב וכמ"ש הרב אלא דאכתי קצת קשה דאי מרן הקדוש הבין כן בדעת רבינו היה לו להצילו מההכרח שהביא הר"ן ז"ל. ולענ"ד נראה דאף שנאמר דדעת רבינו כהרא"ש והר"ן ז"ל מה שלא הזכירו כאן היינו דכיון דהוא ז"ל הכא לא נחית אלא למנין הכ"ד שחייבים נדוי כיון דשומע ושותק נידון כמו המזכיר ר"ל דמעלין עליו כאלו הוא הזכירו לא הוצרך לבארו וסמך אמ"ש בהל' שבועות. ובאמת שאם נפרש דרבינו ס"ל דהוא עצמו יהא בנידוי קאי להמזכיר ולא להשומע אין כאן שום גמגום על דבריו כלל ואפשר גם כן לדייק כן מתיבת נידהו שכתב שם ודו"ק:

פרק ז

הלכה א

מלקין אותו בצנעא. נראה דהיינו הנידוי שאומרים לו הכבד ושב בביתך שהזכיר אחר זה וכן משמע מתוך דברי מרן ז"ל ולשון מלקות ממש כתבו רבינו בדין שאר תלמידי חכמים לקמיה ועיין למרן בחילוקי הדינים:

הלכה ב

וכיצד הוא הנידוי וכו'. קשה למה לא הזכיר רבינו דין הנזיפה שאמרו בפרק אלו מגלחין דנזיפת נשיא היא שלשים יום ושל שאר תלמיד חכם ז' ימים והיינו דוקא בארץ ישראל

אבל בחוצה לארץ הנידוי הוא ז' ימים והנזיפה יום אחד לבד וכמ"ש גם הרי"ף והרא"ש שם בפסקיו ועיין להרמ"ך ז"ל לקמן וצ"ע:

הלכה ד

ושנוהגים עמו. כתב הכנה"ג יו"ד סי' של"ד בשם ספר החסידים שאפילו על ידי כתב אסור ועיי"ש:

הלכה ה

יותר עליו המוחרם וכו'. לפי פשט דברי רבינו נראה דדוקא בדברי תורה הוא דאסור אבל במילי דעלמא מותר והקשה הר"ח אבולעפיה נר"ו למ"ש הנמוק"י פרק הזהב בההוא עובדא דר' אליעזר דס"ל דחרם היה מההכרחיות שכתב שם דבע"י פירשו תוס' דאף שמן הדין מותר ללמוד עמו מכל מקום רבנן פרשי ממנו וא"כ אימא דבר"א נידוי היה ותלמידיו פרשו ממנו בדרך חומרא ותו הקשה הרב נר"ו מההיא דסוף פרק ד' מיתות ששאלוהו הכדור והאמום וכו' וגם הוא שידע שהוא מוחרם שקרע וחלץ איך השיבן אם איתא שהיה מוחרם וצ"ע ע"כ והנה סברא זו של הנמוק"י היא סברת הרמב"ן והרשב"א והרנב"ר ז"ל כמ"ש שם ולכך נראה לענ"ד דאף שנאמר דהרב הנמוק"י ז"ל ס"ל כהך פרושא וכו' מכל מקום נראה דהכרח הרב נמוק"י הוא בהצטרפות שאר ההכרחיות שכתב שם ולפי שסמך אמ"ש אחר זה כתב כן עיין עליו ומההיא דס"פ ד' מיתות לא קשיא שהרי מה שאמרו לו ללמוד תורה באנו אין כוונתם דדוקא הוא אלא מפני שראו שכבד חליו בקשו איזה המצאה לראות אם חזר בו כדי להתיר נדויו ולא רצו לומר לו כן בפירוש וגם הוא בעוצם חכמתו ורוחב תבונתו לא גילה להם ולפי דרכם השיבם עד עכשיו למה לא באתם ועודם מחזיקים בתומתם ולכבודו לא רצו לפרש וסתמו לומר לא היה לנו פנאי ושוב אחר גלגול העניינים רצו לבודקו אם חזר בו במה שהיה חולק עם חז"ל בההיא דתנור ושאלו לו בדברים אחרים של ענין טומאה וטהרה שגם כן היה חולק עם חכמים ואמרו לו באותם הדברים שהיית חולק עם חז"ל מה אתה אומר וזה אינו נקרא דברי תורה לענין איסור שונה ושונים לו דהא כבר ידעו סברתו אלא רצו לבודקו בדרך זה לתכלית כוונתם וכמבואר כל זה בדברי רש"י ז"ל ואף שראו שלא חזר בו מ"מ אחר פטירתו רצו להתיר נידויו ומה גם שיצאת נשמתו בטהרה.

ואגב איכא למידק בדברי הרב ז"ל דמשמע דאותו היום עצמו החרימוהו והיכי מצו למעבד הכי הא איתא בפרק אלו מגלחים (מועד קטן דף ט"ז) אמר ר' יהודה וכו' מנדים לאלתר ושונים לאחר שלשים ומחרימים לאחר ששים הרי דהחרם אינו אלא אחר הנידוי וכ"כ רש"י שם דף ט"ו א"כ היכי מצו להחרים ברישא וי"ל דלא נאמר זה אלא בסתם

אבל אם נראה לבי"ד שצריך הדבר לכך הכל לפי ראות עיניהם ורשאים להחרים תכף ומיד וכ"כ ריא"ז פ' אלו מגלחים ורבינו דין י"ג:

הלכה ו

מנדין אותו שניה. עיין מ"ש בזה בפ"ג דהלכות אישות בס"ד:

הלכה ז

בכמה מתירים הנידוי וכו'. כתב מרן ז"ל דנידוי נדר הוא וכו' והפר"ח כתב עליו וליתא דנידוי לאו נדר הוא ועובדא דר' אליעזר נקטיה לשון נדר דהוי לישנא מעליא משום כבודו דר"א ע"כ ונראה דכוונתו מההיא דפ"ק דנדרים דף ח' רבינא הוה ליה נדרא לדביתהו אתא לקמיה דרב אשי וכו' שמע מינה תלת וכו' ש"מ לא שרי למשרי נדרא באתרא דרביה וכו' ושמתא אפילו באתרא דרביה הרי דאין הנדר שוה לנידוי דבאתרא דרביה לא שרי נדרא ושמתא שרי וכמ"ש רבינו כאן ופרק ו' דהלכות שבועות עיי"ש וי"ל דכוונת מרן אינה אלא להשוות נדר לנידוי לענין התרה דג' הדיוטות מדאשכחן דקרי לנידוי נדר אמנם לא לכל מילי קאמר תדע שהרי לא כתב דלכל מילי הם שוים ותדע עוד דהחרם הוא חמור ודאי מהנידוי ובדין זה הושוו ולא מפני זה נאמר דלכל מילי הם שוים דאי אפשר:

הלכה יא

תלמיד חכם שנדה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל א"כ יהודה למה לא התיר לעצמו וכו' וכתב מרן ז"ל דסובר כדעת הרשב"א ז"ל דבסמוך ע"כ וקשה דחילוקו של הרשב"א הוא שכשחייב נידוי אז אינו יכול להתיר לעצמו ויהודה פשיטא דלא היה מחוייב שום נידוי א"כ מה היא השגתו של הראב"ד על רבינו הא כיון דיהודה לא היה מחוייב נידוי אף לדידיה מי ניחא וי"ל דס"ל דלהרשב"א דוקא כשאינו חייב נידוי דהיינו לומר שלא יבא לידי חיוב בעולם כי ההיא דמר זוטרא אז דינא הוא דהוא בעצמו מצי להתיר נידויו אבל אם הוא מחוייב נדוי וה"ה אם יבא לידי חיוב נידוי כגון גבי יהודה דמחמת תנאו יבא לידי חיוב נידוי אם לא יקיימנו אי אפשר שהוא יתיר את עצמו וס"ל למרן שזה נכלל בדעת הרשב"א ז"ל ודו"ק. ומ"ש ועם כל זה קשה למה לא התירו יעקב י"ל וכו' הקשה הפר"ח ז"ל דאיך עשה את יעקב אבינו טועה והציל את יהודה וכתב הוא ז"ל שיהודה טעה שהיה סבור שכיון שקיים נדרו שוב לא היה צריך התרה ויעקב חשב שיהודה התיר לעצמו עיי"ש:

בכ"מ ד"ה תלמיד חכם וכו'. ולמי שגורס כן נכונים בטעמם ע"כ נראה דחיסור לשון יש וכצ"ל ולמי שגורס כן דברי הרשב"א נכונים בטעמם:

הלכה יב

מי שנדוהו בחלום אפילו ידע מי נדהו צריך י' בני אדם וכו'. וקשה טובא למה לא הזכיר רבינו שאף אם התירוהו בחלום אינו כלום וכמ"ש בגמרא וליכא למימר דכיון דפסיק ותני דבנדוהו בחלום עכ"פ צריך עשרה ולפחות שלשה מינה דבכל גווני קאמר שאף בהתירוהו בחלום לא סגי דעכ"פ בעי עשרה או שלשה דכיון דאיכא נדוי עכ"פ בעי התרה דמלבד שזה דוחק גמור אכתי קשה דהתינח אם התיר לו אחד בחלום אבל אם התירו לו עשרה בחלום מאי איכא למימר ותו דא"כ למה הזכיר דין אפילו ידע מי נדהו והרי"ף והרא"ש והרב ב"י הזכירו כל הדין כמו שהובא בש"ס ומהתימה על המפרשים שלא נרגשו מזה וצ"ע. שוב אחר זמן שמעתי שהקשה כן הרב בעל מעיל שמואל ז"ל וכתב דאפשר דרבינו סמך אמה שכתב פ"י דהלכות זכיה ומתנה הרי שהיה מצער עצמו על מעות שהניח לו אביו ולא ידע היכן החביאם ואמרו לו בחלום כך וכך הם במקום פלוני הם ושל פלוני הם וכו' אמרו חכמים דברי חלומות לא מעלים ולא מורידים ודוחק ע"כ וכבר העיר הרב ע"ז וצריך לי עיון:

לא מצא במקומו וכו'. בזה לא הצריך לטרוח עד פרסה שאין להם מעלה כל כך יותר משלשה ט"ז:

הלכה יג

מי שנידוהו בפניו אין מתירים לו אלא בפניו. מלשון רבינו משמע דאם התירוהו שלא בפניו אינו מותר דאם לא כן הוה ליה לומר מתירים בפניו דהוה משמע לכתחילה דוקא וכ"כ התוספות שם לפירוש שני וכ"כ הרא"ש בשם יש מפרשים וכן נראה מפי' רש"י ז"ל אמנם הרא"ש והר"ן ס"ל דבדיעבד מותר וכלשון רבינו כתב הרי"ף פרק אלו מגלחים ופי' הר"ן דבדיעבד שפיר דמי:

אין מתירים לו אלא בפניו. הכי איתא בפ"ק דנדרים דף ז' וכתב הר"ן ז"ל דכיון שנידוהו בפניו אלים נידויו ולא מעקר אלא בפניו כדאמרינן כל מלתא דאיתעבידא בי עשרה צריכא בי עשרה למשלפא ע"כ וקשה דהא קיימא לן זכין לאדם שלא בפניו וההיא דכל מלתא וכו' היינו לענין המנין דכיון דאלים כחיה דהוו עשרה בעינן עשרה דוקא משא"כ הכא מהטעם האמור וכבר הר"ן גופיה כתב על זה ולא נהירא אלא טעמיה דמלתא משום חשדא דאי מתירים לו שלא בפניו פעמים שיתירוהו והמנודה לא ידע וכשלא ינהגו בו נידוי יבא לחשדא אבל כשנידוהו שלא בפניו ליכא חשדא שאף הוא סובר שמא התירוהו שלא בפניו גם כן ע"כ והרא"ש ז"ל כתב דהטעם דכמו שנידוהו בפניו צריך לכבדו בפניו וכו' ע"כ ולא שייך בזה זכין לאדם שלא בפניו דאפשר דלא ניחא ליה כנ"ל

ודמיא להההיא דעירובי תחומין דאין מערבין לאדם אלא מדעתו דדילמא לאידך גיסא ניחא ליה. והרשב"א ז"ל סימן תש"ג הביא דעת השואל שכתב הטעם כדי שיתבזה ויהיה זה לכפרה לכל ענשו וכו' והוא ז"ל כתב טוב טעם ודעת אמרת אבל אינו לומר בזו וכו' אלא הטעם מפני החשד וכו' ע"כ:

כשבזוהו או חרפוהו בסתר. נראה דכל שלא היו שם רבים לעולם מקרי צנעא וכדמוכח מעובדא דר' יהושע בן לוי שהזכיר מרן ז"ל דשלח ליה שלשה זמנין ולא אתא הרי דהיה ע"י שליח ואפי' הכי מיקרי צנעא שהרי מחל לו ואפשר דפרהסיא דהכא הוו עשרה דוקא דומיא להההיא דיהרג ולא יעבור שכתב רבינו פרק י"ב מאיסורי ביאה ופ"ה דיסודי התורה עיי"ש: